

“Sen bana Fâtıma’dan daha değerlisin, Fâtıma bana senden daha sevimlidir.”

Yani, senin benim dünyamda apayrı bir yerin var, Fâtıma’nın da benim dünyamda apayrı bir yeri var. Risalet görevim itibarıyla baktığımda, elbette sen benim gözümde Fâtıma’dan daha değerlisin. Ama bir baba olarak baktığımda, elbette benim gözümde Fâtıma bana senden daha sevimlidir. Senin yerine Fâtıma yetişemez, Fâtıma’nın yerine de sen yetişemezsin. İkiniz de benim için değerli ve sevgilisiniz, ikinizin de benim kalbimde müstesna bir yeri var...

Bu cevabı duyduğunda, eminim Hz. Ali çok sevinmiştir. Bu cevabı duyduğunda, eminim Hz. Fâtıma da çok sevinmiştir. Bu cevabı duyduklarında, eminim ikisinin de Resûlullah aleyhissalâtu vesselama olan sevgileri bir kat daha sağlamlaştığı gibi, birbirlerine olan sevgi ve hürmetleri de bir kat daha ziyadeleşmiştir.

Biz de kudsî nebîden bu dersi alıp, hep böyle yapabilesek...

Allah’ın kalbimize koyduğu fitrî duygudan marazî bir hal, bir asabiyet üretmesek...

Yahut tam tersi, asabiyet üretirim korkusuyla bu fitrî duyguyu örselemesek...

Duyguların dengesini kurabilesek...

Efendimiz aleyhissalâtu vesselamın hayatından bu dersi de gereğince alabilesek...

Ne kadar da güzel olurdu, değil mi?

Ne kadar da güzel olur, değil mi?

En’ler

HAYATIN AKIŞINA BAKTIĞINDA, herşeyde bir sabit-değişken dengesi görür insan. Kuş kanatlarından ağaçlara, kuş yuvalarından köprülere, nereye bakarsak bakalım, sabit ve değişken arasındaki denge temel bir denklem olarak çıkar karşımıza.

Dayandığı bir sabite yoksa, bir bütün, bütün olarak kalmaz; dağılır gider. Değişik şartlarda kendi bütünlüğünü korumasını mümkün kılan bir esnekliği ve dinamikliği yoksa, bu bütün yine bütün olarak kalmaz; kırılır veya çözülür gider.

Kâinata ve eşyaya baktığımızda aldığımız bu ders, insanların dünyasında da geçerlidir. Sabitesiz bir esnekliğin sonucu, ilkesizliktir. Sabitesi olmayan insan, heva ve hevesinin, çıkar ve güç hesaplarının rüzgârıyla, o yana bu tarafa derken sürekli savrulup durur. Öte yandan, esneklikten mahrum bir sabitlik de insanı ‘ilkeli’ yapmaz. Bilakis kişiyi, hayatı doğru okumaktan, doğruyu doğru yerde doğru şekilde tatbik etmekten mahrum ve akıp giden hayat tarafından kenara itilmeye mahkum mutlakçı bir marjinal haline getirir. Sözün kısası, insanların

dünyasında da aslolan, düşüncesinde ve yaşayışında sabit-değişken dengesini kurabilmektir.

Gerçekte bütün hayatı kuşatan din sözkonusu olduğunda, bu denge daha bir önemli hale gelir. Sabitesini yitiren bir din, süreç içinde asliyetini kaybedip din olmaktan çıkar. Esneklikten mahrum bir sabitlik ise, hayatın bütünü kuşatan dini belli hususlara indirgeyip, yine din olmaktan çıkarır. Sonuç, din dilini mutlaklaştıran, içtihadın geniş alanını kapatıp sadece tek bir görüşe, tek bir renge, tek bir davranış biçimine geçit veren bir yapıdan ibarettir.

Hadiselerin bize gösterdiği bu çerçeve içinde hadislere bakıldığında, Kelamullah olarak Kur'an'ın 'en güzel örnek' ve 'nurlu bir kandil' olarak tarif ettiği Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın sünnetinde sabit ve değişken dengesinin bütün bir hayatı kuşattığı görülür. Hz. Peygamberin sünnetinde kesintisiz bir 'amel-i salih' dersi vardır; ama amel-i salih tek bir amele indirgemeyen bir esneklikle... Böylece hadisler, amel-i salihin geniş caddesi içinde bize 'belagat'lı bir yaşayışı da öğretir. Açarsak; 'amel-i salih'in kapsama alanı içerisinde bir dizi doğru vardır. Bu doğrular içinden hangisinin hangi durumda en doğrusu olduğunu, Resûlullah'ın sünnetinden ve hadislerinden öğrenir insan.

Bunun en açık örneği, 'en efdal,' yani 'en faziletli' ve 'en güzel' amellere yahut 'en hayırlı' insanlara dair hadislerdir. Hadis külliyatları, en güzel amele veya en hayırlı insana dair, ayrı ayrı cevaplar içeren yüzlerce, hatta binlerce hadis içerir. Keza amellerin en faziletlisi sorulduğunda, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam tek adresten veya tek şıktan ibaret bir cevap vermemiştir. Meselâ, bir hadiste bu sorunun cevabı 'cihad' iken, bir başka hadiste 'annene babana iyilik etmen,' bir diğerinde ise 'tanıdığın tanımadığın herkese selam vermen'dir. Bir başka hadis ise, "Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir"¹⁷ diye bildirmektedir

Aynı şekilde, en hayırlı veya en faziletli mü'mini öğrenmek istediğimizde farklı cevaplarla karşılaşırız.

Birçok hadis, en faziletli mü'mini 'ahlâkça en güzeli'¹⁸ olarak tarif ederken, güzel ahlâkın en net ölçüsü olarak da 'cezalandırmaya gücünün yettiği durumlarda bağışlayıcı olabileme' ölçüsü çıkar karşımıza. Bir başka hadise göre ise, insanların en efdali, 'Allah yolunda malıyla ve canıyla cihad eden mü'min kişidir. Bu hadis, fazilet listesinin ikinci sırasında ise, 'tenhalar-dan bir tenhaya Allah korkusuyla çekilip, insanları şerrinden emin bırakan kimse' olarak bildirmektedir.¹⁹ Başka bir hadisin bildirdiği üzere, Allah indinde en faziletli insan, 'en müt-taki olanlar'dır.²⁰ Bir diğer hadise göre ise, en faziletli insan, 'kalbi mahmûm, dili doğru sözlü olan'dır. Sahabiler, "Doğru sözlülüğün ne demek olduğunu biliyoruz. Mahmûmu'l-kalb ne demektir?" diye sorduklarında ise, Efendimiz aleyhissalâtu vesselam şu cevabı verecektir: "Allah'tan korkan tertemiz kalptir. İçinde günah yoktur, zulüm yoktur, kin yoktur, hased yoktur."²¹

'En hayırlı insan'a dair hadislerde de, benzer bir çeşitlilik çıkar karşımıza. Bir dizi hadis, "En hayırlınız, ailesine hayırlı olandır" diye buyururken,²² bir başka hadis "Sizin en hayırlınız Kur'an-ı Kerim'i öğrenen ve öğretenidir" diye bildirir.²³ Bir hadis, "Sizin en hayırlınız, kadınlarına karşı en iyi davrananlardır"²⁴ diye haber verirken, bir diğer hadis "Sizden o kimseler en hayırlıdır ki, onları görenler Allah azze ve celle'yi hatırlarlar"²⁵ diye haber verir. Bir diğer hadise göre ise, "En hayırlınız, borcunu en iyi ödeyendir."²⁶ "Asabiyet, zulümde kavmine yardım etmendir"²⁷ diye de buyuran Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselam, öte yandan, Sürâka b. Mâlik'in bildirdiği üzere, "En hayırlınız, günah işlemekçe (zulme bulaşmadıkça) aşiretini müdafaa edendir" de buyurmuştur.²⁸ Bir diğer hadise göre ise, "Sizin en hayırlınız, namazda omuzları en yumuşak olandır."²⁹

Başka bazı hadisler ise, 'en hayırlı insan' tarifini, 'en şerli

insan' tarifiyle birlikte verir. Meselâ Ebu Said el-Hudrî'nin rivayet ettiği bir hadis şu haberi vermektedir:

“Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Size, insanların en hayırlısı ve en şerlisini haber vereyim mi! İnsanların en hayırlısı o kimsedir ki, kendisinin veya başkasının atı sırtında ya da yaya olarak, ölünceye kadar Allah yolunda çalışır. İnsanların en şerlisine gelince, o da, Allah'ın Kitabını okuyup ona riayet etmeyen kimsedir.”³⁰

Abdullah b. Abbas'ın rivayet ettiği hadiste ise, başka bir karşılaştırma vardır:

“Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki: Size insanların en hayırlısını haber vereyim mi! O, atının yularından Allah yolunda tutan kimsedir. (Hayırda) bunu takip edeni haber vereyim mi? O da koyunlarının peşine takılıp (insanları) terkeden, koyunlarda bulunan Allah'ın hakkını da ödeyen kimsedir. Size insanların en kötüsünü de haber vereyim mi! O da, Allah'tan isteyip, Allah adına vermeyendir.”³¹

Başka bir hadisin bildirdiğine göre ise, “En hayırlınız, kendisinden hayır umulan ve şerri dokunmayacağı hususunda emin olunandır; en şerliniz de kendisinden hayır ümit edilmeyen ve şerrinden de emin olunmayan kimsedir.”³² Keza, insanların en hayırlısı ‘geç öfkelenip çabuk affeden,’ en şerlisi de ‘çabuk öfkelenip geç affedendir.’³³

Hadislerin en hayırlı ve en faziletli insan hakkında taşıdığı bu çeşitliliğin bir benzeri, en hayırlı, en güzel veya en faziletli amel için de çıkar karşımıza. Bir dizi hadis, en faziletli amel olarak ‘cihad’ı adres gösterirken, başka bazı hadisler ‘annene babana iyilik etmen’ diye adres bildirir. Kimi hadislerde farzlardan sonra en faziletli amel ‘mü’minlerin kalbine ümit ve sevinç koymak’ olarak karşımıza çıkarken, başka bazı hadisler ise ‘tanıdığın tanımadığın herkese selam vermen’ diye hedef gösterir. Başka kimi hadislere göre ise, “Amellerin en faziletlisi Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir.”³⁴ Yine, “Amelle-

rin en güzeli, az ama devamlı olanıdır”³⁵ diye bildiren hadisler vardır.

Bu çeşitlilik, amellerin en güzeli ve en faziletlisi olarak gösterilen her bir davranış içinde de kendisini gösterir. Meselâ, bazı hadislerin bildirdiği üzere en faziletli amel olarak ‘cihad’ın da en faziletlisi, hadislere göre değişiklik arzeder. Sözkonusu hadislerden ilk olarak anlaşılan, elbette, bilinen anlamıyla cihaddır. Ama bir gün bir adam gelip “Hangi cihad efdaldır” diye sorduğunda Resûlullah aleyhissalâtu vesselam susmuş, sonra yine sorduğunda yine cevap vermemiş; daha sonra ise, “Zalim sultana hakkı söylemektir” cevabını vermiştir.³⁶

Birçok hadisin cihadı en faziletli amel olarak zikretmesi, buna karşılık kadınların cihad vazifesinden muaf tutulması dolayısıyla, kadın mü’minlerin dünyasında ‘en faziletli amelden mahrumiyet’ hissi uyanır. Bu hisse tercüman olan Hz. Âişe annemiz, bir gün “Yâ Rasûlallah!” diye sorar: “Cihadı amellerin en faziletlisi görüyoruz. Biz de cihad etmeyelim mi?” Peygamber aleyhissalâtu vesselam şu cevabı verir: “Ancak, cihadın en efdal ve en güzeli hacc-ı mebrurdur. Sonra şehirde kalmaktır.”³⁷

Aynısı, en faziletli amellerden biri olarak infak ve tasadduk için geçerlidir. Elindeki maldan Allah için bir başkasına harcamak, Allah'ın hoşnut olduğu bir ameldir de, tasaddukun daha üstünü hangisidir? İki ayrı hadis, bu noktada bize zahiren iki zıt adresi göstermektedir. Ebu Hureyre radiyallahu an-hın bildirdiğine göre, bir gün, “Yâ Rasûlallah!” denildi, “Hangi sadaka daha üstündür?” Cevab-ı nebevî şu oldu: “Fakirin cömertliğidir. Sen bakımıyla mükellef olduklarından başla.”³⁸ Yine aynı sahabinin anlattığına göre, başka bir gün de, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm şöyle buyurdu: “Sadakanın en hayırlısı, zenginlik halinde verilendir. Nafakasını vermek zorunda olduklarından başla.”³⁹ Sürâka b. Mâlik radiyallahu anh ise, başka bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın,

“Size sadakanın en faziletlisini haber vereyim mi?” diye sorduktan sonra, cevap olarak kocası öldüğü için, boşanma dolaşısıyla veya başka bir sebeple babasının evine dönmüş ve babasından başka geçimini temin edecek kimsesi olmayan ‘kız çocuğun için harcadığıdır’ diye cevap verdiğini bildirmektedir.⁴⁰ Ebu Hureyre radiyallahu anh rivayetiyle gelen bir diğer hadiste ise, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm “Hangi sadaka efdaldir?” sorusuna şu cevabı vermektedir: “Sağlıklı olduğun ve fakirlikten korkup zenginliğe ümit bağladığın, mala karşı cimri olduğun halde tasadduk etmen! Bu şekilde tasadduku, can boğazına gelip de falana şu kadar, feşmekana bu kadar diyeceğin zamana kadar devam ettir. O sırada (malın artık) zaten birilerinin olmuştur.”⁴¹

Diğer taraftan, sadakanın sadece elle tutulur, gözle görülür şeylerden ibaret olmadığını bildiren hadisler de vardır. Mü'minin başka insanlara tebessümünü bile sadakalar arasında zikreden Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bu manevî sadakalar içinde en üstününü de tarif etmektedir: “Sadakanın en üstünü, kişinin bir ilim öğrenip sonra da onu Müslüman kardeşine öğretmesidir.”⁴²

En faziletli kişinin, en hayırlı kişinin veya amelin, en güzel fiilin, en büyük cihadın, en güzel sadakanın farklılaştığı bütün bu hadisler, bir çelişkinin mi ifadesidir?

Bilakis, bütün bu hadisler, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselâmın açmış olduğu, yürüdüğü ve yürümemiz için bizlere açıp gösterdiği yolun ne kadar hikmetler yüklü ve ne kadar geniş bir yol olduğunun ifadesidir. Peygamber yolu, dar bir yol, hele ki sadece belli özellikteki kişilerin geçebildiği bir patika değildir. Peygamber yolu, hangi cinsiyetten, hangi gelir grubundan, hangi eğitim düzeyinden olursa olsun, kalbi imana ve ihsana açık herkesin yürüyebildiği; herkesin içinde kendi kemalini bulduğu bir ‘cadde-i kübra’ niteliğindedir.

Nitekim, ilgili hadislerin bütününe bakıldığında, hepsinin

aynı ‘amel-i salih’ çizgisinde ve aynı ‘rıza-yı ilâhî’ yolunda yer aldığı görülür öncelikle. Sözkonusu farklılıklar ise, hem hakikatin farklı yüzleri olarak birbiriyle irtibatlıdır; hem de bir yüze veya bir renge takılıp kalmaya meyyal indirgemeci bir yaklaşımdan bizi koruyan bir kıvamdadır.

Meselâ, ‘en hayırlı insan’a dair hadislere bakalım: ‘Ailesine hayırlı olan,’ ‘eşlerine en iyi davranan,’ ‘namazda omuzları en yumuşak olan,’ ‘onları görenlerin hatırına Allah azze ve celle’yi getiren,’ ‘borcunu en iyi ödeyen,’ ‘Kur’ân-ı Kerîm’i öğrenen ve öğreten’ diye ilerleyen bütün bu tarifler, gerçekte birbirinin devamı ve tamamlayıcısı değil midir? Meselâ Kur’ân’ı hakıyla öğrenme ve öğretme hali, ailesine hayırlı olma, eşlerine ve evlatlarına iyi davranma, hayırlı işlerinde akrabasına yardımcı olma, namazı huşuyla kılma, sözünün gereğini en iyi şekilde yerine getirme gibi özellikleri de zımnen içermektedir. Çünkü, sayılan bu vasıfların her biri, Kur’ân ahlâkının bir gereği ve tezahürü niteliğindedir.

Aynı şekilde, en faziletli kişiyi ‘Allah yolunda malıyla ve canıyla cihad eden,’ ‘güzel ahlâk sahibi,’ ‘doğru sözlü ve temiz kalbli,’ ‘takva sahibi’ kişi olarak tarif eden ayrı ayrı hadisler, gerçekte bir bütünü farklı renkleriyle ifade etmektedir. Güzel ahlâk da, doğru söz ve temiz kalb de, takva da, ‘anne babaya iyilik’ de kişinin öncelikle nefesine ve hevasına karşı cihadının bir nişanesidir. Öte yandan, güzel ahlâkı, doğru sözü ve temiz kalbi yahut takvayı gözardı ederek cihadı hakıyla yapmak ve cihadın hakkını vermek asla kâbil değildir. Aynı içiçelik, bu özelliklerin her biri için geçerlidir. Biri, diğerinden ayrılabilir; biri zarurî iken, diğeri ihmal edilebilir değildir.

Ayrı durumlarda, aynı hakikatin ayrı ayrı yüzlerine ve renklerine dikkat çeken bu hadisler detayıyla irdelendiğinde ise, o hadisin kendisi dolayısıyla söylendiği kişiye, zamana ve ortama ilişkin hikmetler bize hoşgeldin demektedir. Meselâ, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm bir keresinde en faziletli

ameli 'Allah yolunda cihad' diye tarif etmişken bir diğerinde 'anne babaya iyilik etmendir' diye, bir başkasında ise 'tanıdığın tanımadığın herkese selam vermendir' diye tarif etmişse, bu, bir hikmete binaendir. Meselâ, en güzel ameli cihada münhasır bırakan bir anlayış; cihad konusunda gayretli ama buna karşılık insanlar arası ilişkiler konusunda, hele anne-babaya iyilik konusunda ihmalkâr bir kişilik ve toplum yapısını getirebilir. Yahut, cihad deyince hemen gayrete geçen biri, bunu anne-baba hukukuna karşı dikkatsizliğinin bir gerekçesi veya mazereti haline getirmeye girişebilir. Yahut, anne babaya iyilik, şu, bu derken gerektiği zamanda ve yerde cihad görevini kuşanmaktan geri duran bir kişilik ve toplum yapısı da... En faziletli ameli ayrı ayrı zamanlarda ayrı şekilde tarif eden ilgili hadisler ise, bizi indirgeyici, mutlakçı ve tekçi bir tutumdan uzak tutmakta; güzel ahlâka ve amel-i salihe bir bütün olarak sahip olma gayretine bizi yöneltmektedir.

Diğer taraftan, meselâ en faziletli cihadı 'zalim sultana karşı hakkı söylemek' olarak bildiren hadis, kılıcı son çare olarak düşünme, çelik kılıçtan önce söz kılıcı ile yanlış düzeltme erdemini bize öğrettiği gibi; şefkatli kalbleri ve ince ruhları kılıçla cihad gibi bir fiilden muaf tutulan kadınların 'cihad sevabından mahrumiyet' endişeleri hacca dair bir davet ve teşvikle giderilmektedir.

Yahut, zengin olsun fakir olsun tasaddukta ve infakta 'en yakından uzak olana,' diğer bir deyişle 'merkezden muhite' doğru bir seyir izlememiz gerektiğini bildiren iki hadisten biri en üstün sadaka olarak 'fakirin cömertliği'ni, diğeri ise tam tersine 'zenginlik halinde verilen' işaretliyorsa, bu bir çelişkinin değil, bir dengenin ifadesidir. Övgü sadece 'fakirin cömertliği'ne münhasır bırakılsa, ihtimal ki, niceleri elde olanı yeterli görüp âyetin tarif ettiği üzere 'zekat için çalışanlardan olma' yolunda yeterli gayreti kuşanamayacaktır. Tam aksine, övgü sadece 'zenginlik halinde verilen' münhasır olsa, fakir

mü'minler ya hiç veremeyecek, verdiği ise bunun tasaddukun en makbulü olmadığı düşüncesiyle üzüntü de hissedecektir. Halbuki en üstün sadakada biri zengine, diğeri fakire hitap eden iki hadis, zengine de, fakire de eşit derecede hem ümit ve sevinç, hem de feragat ve gayret yüklemektedir.

Sözün kıyası, bütün bu hadisler bize doğrunun tek bir yönden ve renkten ibaret olmadığını gösterirken; bir sabit ve değişken denklemi içerisinde kişiye, zamana, ortama göre doğruyu doğru rengiyle ve doğru bir üslupla temsil edebilmenin yolunu, bu bakımdan da hakikatin dengesini öğretiyor...

